

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RAQAMLI BOSHQARUV TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Xalikov Baxrom Shomurovich

*Toshkent Iqtisodiyot va Pedagogika Instituti
Iqtisodiyot fakulteti assistenti*

Annotatsiya: *maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida raqamli boshqaruv texnologiyalarni rivojlanish tendensiyalari haqida gap borgan.*

Kalit so'zlar: *Elektron tijorat, axborot tizimi, korxonalar boshqaruvi, avtomatlashtirish, tizim samaradorligi, boshqaruv qarorlari, boshqaruv modullari, dasturiy vositalar, komplekslashgan axborot tizimi, axborot kommunikatsiya texnologiyalari*

Yangi iqtisodiy hodisalarni o'rganish va hisobga olish, xususan, raqamli iqtisodiyotni yangi iqtisodiyotning nisbatan mustaqil qismi sifatida ajratish katta qiziqish uyg'otadi, chunki iqtisodiyotni boshqarish sifati va tezligini oshirish, biznes yuritish qoidalari va huquqiy maydoniga tuzatish kiritish, raqamli texnologiyalar – taassurotlar iqtisodiyoti, MISE-Sanoat, Smart-shahar va h.k. asosida innovasion mahsulotlar, servislar va xizmatlar hosil qilishga imkon beradi.

Iqtisodiyotning globallasuvi, raqamli iqtisodiyotda zamon va makonning «yo'q bo'lishi» ko'plab ishlab chiqarish omillari va, birinchi navbatda, vaqt omili qiymatining o'zgarishiga olib keladi. Vaqt, ijtimoiy ishlab chiqarish toifasi sifatida, doimo ishlab chiqarishning qiymat bahosini belgilab bergan. Biroq hozirgi sharoitlarda vaqt «narxi» qiyoslab bo'lmaydigan darajada o'sadi. Ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar o'rtasida «bir lahzalik» aloqalar dunyosida vaqt (uni tejash va bitimlar tezligi) katta, aytish mumkinki, strategik ustunlik va shu bilan bir paytda, har qanday bozorlarda muhim javobgarlik hisoblanadi. Firmaning bozordagi vaziyatni o'rganish, bitimlar uchun shartlarni baholash, onlayn rejimida qaror qabul qilish va bitimlarni amalga oshirish qobiliyati uning biznes olamidagi muvaffaqiyatlari yoki muvaffaqiyatsizliklarini belgilab beradi. Muvaffaqiyatga yerishgan kompaniyalar qatoriga bu sharoitlarda mahsulot ishlab chiqarishda, birinchi navbatda, raqamli biznes texnologiyalari va mahsulotni iste'molchi tomon ilgari surish hisobiga mahsulot ishlab chiqarishda yaxshilanishga doimiy va uzluksiz o'zgarishlarni siyosatga kiritadigan kompaniyalarni kiritish lozim. Bunday siyosat fan-texnika taraqqiyotini «raqamlashtirish»ni tezlatish va tashqaridan qaraganda muvaffaqiyatli bo'lgan an'anaviy kompaniyalar ustidan startegik ustunlikni ta'minlashga imkon beradi.

Katta ma'lumotlar (Big Data) – inson idrok qiladigan natijalar olish maqadida strukturalangan va strukturalanmagan (jumladan, mustaqil manbalardan olingan) ma'lumotlar qayta ishlash uchun mo'ljallangan usullar, vositalar va yondashuvlar yig'indisidir. Katta ma'lumotlar katta hajm bilan, xizma-xillik va yangilanish tezligi

bilan taviflanadi, bu axborot bilan ishlash standart usullari va vositalarini yetarli darajada samarasiz qilib qo'yadi. Shunday qilib, katta ma'lumotlar texnologiyasi bu – katta hajmdagi axborot asosida qaror qabul qilish vositasidir.

Katta ma'lumotlar boshlang'ich ma'lumotlar katta tanlamasi mavjud bo'lgan joylarda paydo bo'ladi. Ularning asosida makrodarajadagi hodisalarni tahlil va bashorat qilish, ijtimoiy xulq-atvor modellarini o'rganish, shuningdek, ilmiy yeksperimentlar statistika ma'lumotlari va trendlarni aniqlash mumkin.

Tijorat loyihalari uchun ham, davlat loyihalari uchun ham katta ma'lumotlar sohasida muammo bu ma'lumotlarni yakuniy hiobda qo'llash bo'yicha vazifalarni boshlang'ich qismi hisoblanadi.

Tahlil algoritmidagi so'nggi trendlarni biladigan va kelgusi hisob-kitoblar tezligini baholay oladiganlar yemas, balki ushbu texnologiyalarni qo'llash asosida uzoq muddatli va asoslangan moliyaviy model yarata oladiganlar bugungi kunda katta ma'lumotlar sohasida yeksperlar hisoblanadi.

Nimaga faqat mahalliy uskunalarda 5G milliy tarmog'ini yaratish maqsadini qo'ymaslik kerak yekan?

Axborot texnologiyalarining ushbu yo'nalishi 2010 yildan faol rivojlana boshladi. Hozirgi kunga kelib, katta ma'lumotlarni qayta ishlashga imkon beradigan ko'p onli usullar va kompleksli daturiy mahulotlar mavjud, chunonchi IBM, Oracle, Microsoft, Hewlett-Packard, EMC, Apache Software Foundation (HADOOP) va h.k.

Katta ma'lumotlar bilan ishlash usullari ular uchun zarur bo'lgan axborot manbalari bo'lib quyidagilar xizmat qilishi mumkin:

- internetda foydalanuvchilar xulq-atvori loglari;
- avtomobillardan transport kompaniyasiga GPS-signallar;
- bankning barcha mijozlari tranzaksiyalari haqida axborot;
- yirik chakana tarmoqdagi barcha xaridlar haqida axborot;
- ko'p sonli shahar IP-videokameralaridan olingan axborot;
- sanoat interneti texnologiyalari bilan jihozlangan katta ishlab chiqarish datchiklaridan axborot va h.k

Big Data (katta ma'lumotlar) to'plangan ulkan ma'lumotlar massivlarini anglatadi. Katta ma'lumotlarni qayta ishlash tizimlariga yehtiyoj paydo bo'ladi. Davlat organlarining bunday analitik tizimlarga qo'yadigan asosiy sharti - bu ma'lumotlarni grafik ko'rinishida aks yettirilishi va undan ochiq manbalarda foydalanish imkoniyatining mavjudligi.

Raqamli (elektron) iqtisodiyot - onlayn-texnologiyalarga asoslangan va hayotiy ne'matlarga yehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan, bu yesa, o'z navbatida xo'jalik yuritishnig yangi usullari shakllantirishni ko'zda tutadigan va davlat tomonidan tartibga solishninga amaliy vositalarini talab qiladigan ishlab chiqarish, ayirboshlash va iste'mol jarayonlarida yuzaga keladigan munosabatlar yig'indisidir. Unga ko'ra raqamli shakldagi ma'lumotlar ijtimoiy-iqtisodiy faoliyatning barcha sohalarida asosiy omil sanalgan O'zbekiston Respublikasi –Raqamli iqtisodiyot dasturi milliy suverenitetni va iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, fuqarolar turmush sifatini yaxshilaydi va mamlakat raqobatbardoshligini oshiradi.

Dasturni amalga oshirish ilg'or texnologiyalar joriy qilish yo'lidagi huquqiy to'siqlarni tugatish; raqamli iqtisodiyot uchun infratuzilma yaratish (tarmoqlar, ma'lumotlarni qayta ishlash markazlari, apparat qismi); ta'lim tizimini takomillashtirish; mahalliy kompaniyalarni - raqamli texnologiyalar sohasida vakolatlar markazlarini qo'llab-quvvatlash va boshqalarga yo'naltiriladi. Dastur maqsadlari: 1) O'zbekiston Respublikasi raqamli iqtisodiyot yekotizimi yaratish; 2) raqamli iqtisodiyot, institutlar va infratuzilmani rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish; 3) global bozorda raqobatbardoshlikni oshirish.

Ro'y berayotgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda raqamli iqtisodiyot deganda shuningdek, iste'mol qiimmatini oshirish hamda asosiy natijalarga yerishish - xarajatlarni qisqartirish va mehnat unumdorligini oshirish hisobiga biznes raqobatbardoshligini oshirish maqsadida katta ma'lumotlar bilan almashinish va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari asosida biznes-jarayonlarni yo'lga qo'yish va biznes-modellar shakllantirishni ham tushunish lozim. Ushbu holatda gap internet tarmogida biznes tashkil qilayotgan kompaniyalarga xos bo'lgan biznes-modellar haqida ham, tarixan iqtisodiyotning barcha sektorlarida offlayn xo'jalik faoliyatini amalga oshiradigan an'anaviy biznes (qazib olish sanoati, qishloq xo'jaligi, qayta ishlash sanoati, xizmatlar sohasi) haqida ham boradi.

REFERENCES:

1. Сейтнийязов, К. М. (2022). Традиционные географические названия. *Экономика и социум*, (11-2 (102)), 689-694.
2. Seitniyazov, K. M. (2023). Some traditional names in Toponymics. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(4), 842-845.
3. Akhmedov, B., Yakubov, M., & Akhmedjonov, D. (2022). Methods of teaching to information technologies: problem type of learning. *Central Asian journal of education and computer sciences (cajecs)*, 1(2), 57-60.
4. Мажидов, Ж. М., & Ахмедов, Б. А. (2021). Использование мультимедийных технологий как средство повышения мотивации к изучению иностранного языка студентов ВУЗА. *Экономика и социум*, (3-2 (82)), 703-706.
5. Malikova, D. Q. (2021). Sharq milliy mafkurasi rivojida g'arbiy yevropa mafkurasining o'rni. O'zbekistonning umidli yoshlari, 1 (1), 94-95. 18. Abdurasulovich, MQ Definition Of Lexical And Semantic Groups Of Judicial Discourse In Uzbek Language.
6. Malikova, D. Q. (2023). Z avlod demografik va pedagogik konvergensiya kontekstida. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 18, 55-61.
7. Маликова, Д. Қ. (2023). Талалабаларда Ислохатларга Дахлдорлик Фазилатини Шакллантириш. *Diversity Research: Journal of Analysis and Trends*, 1(2), 50-55.
8. Маликова, Д. К. (2023). Муаммога асосланган ўқитиш (problem-based learning) нинг педагогик концептуал асосларининг мазмун ва имкониятлари. *Fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi*, 4(4), 209-216.
9. Маликова, Д. К. (2023). Педагог-тарбиячи касбий компетентлигининг тарбияланувчилар маънавий фазилатларини шакллантиришдаги ўрни. *Global transformatsiyalar davrida maktabgacha ta'lim sifatini oshirish*, 1(1), 121-126.
10. Qobilovna, M. D. (2022). Rivojlangan Yangi O'zbekistonni Barpo Etishda Taraqqiyot Strategiyasi Va Uzluksiz Ma'naviy Tarbiya Konsepsiyasining Ahamiyati. *Miasto Przyszłości*, 28, 291-294.
11. Malikova, D. (2022). Xorijiy mamlakatlarda tyutorlik modellari rivojlanishining komparativ pedagogik xususiyatlari. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(6), 654-657.
12. Kobilovna, M. D. (2022). The Position of Tutor in the System of Modern Higher Education. *International Journal on Integrated Education*, 5(6), 472-474.
13. Malikova, D. (2023). Talaba qizlar tarbiyasida gender tenglik prinsipini ta'minlash: tyutorlik konteksti. *Ta'lim fan va innovatsiya*, 3(15), 441-443.
14. EGAMOVA, S. D., & DANABEKOV, O. I. O. (2021). Work on the text of manuscript sources (on the example of Abdullah Avloni's work "Turkish Gulistan or

Morality”). *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, 9, 629-633.

15. Egamova, S. D., Narimova, G. A. (2021). Navoiy asarlari tilida tub va yasama so'zlarning qo'llanilish o'rinlar. *TDPU Ilmiy axborotlari*, 1(2), 181-186.

16. Egamova, S. D. (2020). Comparative Study of the Uzbek Language with Other Languages. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 20(2), 168-170.

17. Egamova, S. D., Narimova, G. A. (2020). O'zbek adabiy tili tarixini o'rganishda Alisher Navoiy asarlari tili leksikasidan foydalanish usullari. *TDPU Ilmiy axborotlari*, 1(6), 44-46.

18. Egamova, S. D., Danabekov, O. I. (2020). Eski o'zbek yozuvi darslarida interfaol metodlardan foydalanish usullari. *Respublika ilmiy-amaliy anjuman*, 1(1), 162-167.

19. Арзымова, С. Н. (2023). Структурные особенности религиозных фразеологизмов с компонентом Черт. *Славянские и тюркские языки*, 1(5), 79-82.

20. Арзымова, С. Н. (2022). Семантическая классификация религиозных фразеологизмов с компонентом Бог в русском языке. *Хорижий тилни иккинчи тил сифатида*, 1(3), 243-245.

21. Арзымова, С. Н. (2022). Полисемия в религиозных фразеологизмах русского языка. *Гармонично развитое поколение*, 1(2), 93-95.

22. Абдужаббарова, Ф. А. (2020). Ўзбек тилини хорижий тил сифатида ўқитиш масалалари. *ТДТУ илмий журнали*, 1(3), 53-55.

23. Абдужаббарова, Ф. А., & Эгамова, Ш. Д. (2019). Практика применения мультимедийных технологий при обучении узбекскому языку. *Вестник науки и образования*, (20-4 (74)), 35-37.

24. Абдужаббарова, Ф. А. (2020). Таълим жараёнида интерфаол методлар ва график органайзерлардан фойдаланишнинг аҳамияти. *ТДТУ илмий журнали*, 1(3), 155-156.

25. Abdujabbarova, F. A. (2022). Eski o'zbek yozuvi Amaliy mashg'ulotlar uchun materiallar. *O'quv qo'llanma*, 1(1), 195.

26. Abdujabbarova, F. A. (2022). Sirli yozuv Amaliy ish daftari. *O'quv qo'llanma*, 1(1), 45.

27. ABDUJABBAROVA, F. A., & BURKHANOV, Z. B. (2021). The language of "Kutadgu Bilig" as a source of research. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, 11, 1199-1203.